

BO'LAJAK TARBIYACHILARNI MAKTABGA TAYYORLOV GURUH
BOLALARINING TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHGA METODIK
TAYYORLASHNI TAKOMILLASHTIRISH

Rayimqulova Maftuna Abduxakim qizi

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: rayimqulova maftuna49@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu tezisda bo'lajak tarbiyachilarni maktabga tayyorlov guruhi bolalarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga metodik tayyorlashning dolzarbligi, amaldagi muammolari va takomillashtirish yo'llari yoritilgan. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlil qilingan. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi talablari asosida bo'lajak tarbiyachilarning metodik kompetentligini shakllantirish mazmuni, shakl va vositalari taklif etilgan. Muammoli vaziyatlar, "Nima uchun?" savollari, tajriba-o'yinlar va refleksiv tahlilni kasbiy tayyorgarlik jarayoniga integratsiyalashning to'rt bosqichli modeli asoslangan.*

Kalit so'zlar: *bo'lajak tarbiyachi, tanqidiy fikrlash, metodik tayyorgarlik, maktabga tayyorlov guruhi, metodik kompetentlik, muammoli vaziyat, refleksiya, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi.*

Аннотация. *В тезисе рассматриваются актуальность, существующие проблемы и пути совершенствования методической подготовки будущих воспитателей к развитию критического мышления детей подготовительной к школе группы. Проанализированы особенности проявления критического мышления в старшем дошкольном возрасте. С учётом требований Государственной учебной программы «Ilk qadam» предложены содержание, формы и средства формирования методической компетентности будущих воспитателей. Обоснована четырёхэтапная модель интеграции проблемных ситуаций, вопросов «Почему?», игр-экспериментов и рефлексивного анализа в процесс профессиональной подготовки.*

Ключевые слова: *будущий воспитатель, критическое мышление, методическая подготовка, подготовительная к школе группа, методическая компетентность, проблемная ситуация, рефлексия, Государственная учебная программа «Ilk qadam».*

Annotation. *The thesis examines the relevance, current problems and ways of improving the methodological training of future preschool teachers to develop critical thinking in children of the school-preparatory group. The features of critical thinking in senior preschool age are analysed. Based on the requirements of the State Curriculum "Ilk qadam" ("First Step"), the content, forms and means of developing future teachers' methodological competence are proposed. A four-stage model for integrating problem situations, "Why?" questions, experimental games and reflective analysis into professional training is substantiated.*

Keywords: *future preschool teacher, critical thinking, methodological training, school-preparatory group, methodological competence, problem situation, reflection, State Curriculum “Ilk qadam”.*

O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni [1], O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi [2], Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti [3] hamda “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi [4] bolaning bilish faolligi, mustaqil fikrlashi va maktab ta’limiga tayyorligini ta’minlashni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Bu vazifani amalga oshirish, avvalo, tarbiyachining metodik tayyorgarligiga bog‘liq.

Maktabga tayyorlov guruhi (6–7 yosh) tanqidiy fikrlash asoslarini shakllantirish uchun qulay davrdir. Bu yoshda bola ko‘rgazmali-obrazli tafakkurdan so‘z-mantiqiy tafakkurga o‘ta boshlaydi, sabab-oqibat bog‘lanishlarini izlaydi va “Nima uchun?” savollarini faol beradi [7; 9].

Shu bilan birga, bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlashda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- “tanqidiy fikrlash” tushunchasi asosan nazariy jihatdan o‘rganiladi, uni maktabgacha yoshga moslashtirilgan texnologiyalari yetarli o‘rgatilmaydi;
- talabalar mashg‘ulotlarda ko‘proq reproduktiv savollardan foydalanadi, ochiq va muammoli savol tuzish ko‘nikmasi sust shakllangan;
- pedagogik amaliyotda bolalar tafakkurini kuzatish va baholash vositalari tizimli qo‘llanilmaydi.

Davlat talablari bilan oliy ta’limdagi metodik tayyorgarlik amaliyoti o‘rtasidagi ushbu ziddiyat tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotimizning maqsadi bo‘lajak tarbiyachilarni maktabga tayyorlov guruhi bolalarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga metodik tayyorlash mazmuni va texnologiyasini ilmiy asoslash hamda uni takomillashtirish yo‘llarini ishlab chiqishdan iborat. Shu maqsadda dastlab “tanqidiy fikrlash” tushunchasining mazmuni va uning katta maktabgacha yoshda namoyon bo‘lish xususiyatlari aniqlashtirildi, so‘ngra bo‘lajak tarbiyachining bu yo‘nalishdagi metodik kompetentligi tarkibi belgilanib, uni shakllantirish modeli ishlab chiqildi. Ishda ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlar hamda me‘yoriy hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, modelashtirish, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma va suhbat metodlaridan foydalanildi.

Tanqidiy fikrlash tushunchasiga xorijiy olimlar turlicha yondashgan. R. Ennis uni nimaga ishonish yoki nima qilish haqida qaror qabul qilishga yo‘naltirilgan oqilona, refleksiv tafakkur sifatida ta’riflaydi [10]. P. Facione boshchiligidagi ekspertlar guruhi esa tanqidiy fikrlashni talqin, tahlil, baholash va xulosa chiqarishga olib keluvchi maqsadli, o‘zini o‘zi boshqaruvchi mulohaza deb hisoblaydi [11]. D. Halpernning fikricha, bu kerakli natijaga erishish ehtimolini oshiradigan kognitiv ko‘nikma va strategiyalardan ongli ravishda

foydalanishdir [12]. Albatta, bu ta'riflarni maktabgacha yoshdagi bolaga to'g'ridan-to'g'ri tatbiq etib bo'lmaydi. Biroq 6–7 yoshli bola ham savol berib, uning javobini izlay oladi, narsa va hodisalarni taqqoslab, ularning o'xshash va farqli tomonlarini topadi, sabab bilan oqibatni bog'laydi, o'z fikrini “chunki...” deb asoslashga harakat qiladi. U tengdoshining fikrini tinglab, unga qo'shilishi yoki e'tiroz bildirishi, xatoni payqab, uni to'g'rilash yo'lini taklif qilishi ham mumkin. Bizning nazarimizda, aynan shu kuzatiladigan ko'nikmalar maktabgacha yoshdagi tanqidiy fikrlashning boshlang'ich ko'rinishlari sifatida qaralishi lozim.

Bolada bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun tarbiyachining o'zi tegishli metodik kompetentlikka ega bo'lishi kerak. Adabiyotlar tahlili asosida biz uning tarkibida to'rt komponentni ajratdik. Motivatsion-qadriyatli komponent bolalar tafakkurini rivojlantirishning ahamiyatini anglash, bu ishga barqaror kasbiy qiziqish va bola fikrini qadrlashda ifodalanadi. Kognitiv komponent tanqidiy fikrlash nazariyasini, 6–7 yoshli bolalar tafakkurining yosh xususiyatlarini hamda “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi talablarini bilishni nazarda tutadi. Operatsional-texnologik komponent muammoli vaziyat yaratish, ochiq savollar tuzish, tajriba-o'yin va munozarani tashkil eta olish, boshqacha aytganda, mashg'ulotni amalda loyihalash malakasidir. Refleksiv-baholovchi komponent esa bolalar fikrlashini kuzatib baholash va o'z pedagogik faoliyatini tanqidiy tahlil qila olishda namoyon bo'ladi.

Metodik tayyorgarlikni takomillashtirish modelini ishlab chiqishda S.I. Zair-Bek va I.V. Mushtavinskaya taklif etgan “chaqiruv, anglash, refleksiya” texnologiyasi [8] hamda M. Lipmanning “Bolalar uchun falsafa” yondashuviga [13] tayandik. Model bir-birini izchil davom ettiruvchi to'rt bosqichdan iborat. Birinchi, motivatsion-nazariy bosqichda “Maktabgacha pedagogika” va xususiy metodikalar tarkibiga “Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari” moduli kiritiladi, talabalar tanqidiy fikrlash nazariyasi va bolalar tafakkurining yosh xususiyatlari bilan tanishadi [6]. Ikkinchi, texnologik bosqichda ular “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Bilaman – Bilishni xohlayman – Bilib oldim” kabi strategiyalarni [5] 6–7 yoshli bolalarga moslashtirishni o'rganadi. Shuningdek, “Nima bo'ladi, agar...?”, “Xatoni top”, “To'g'ri yoki noto'g'ri”, “Sabab va oqibat” singari didaktik o'yinlarni hamda oddiy eslashdan baholashgacha asta-sekin murakkablashib boruvchi savollar zanjirini loyihalaydi.

Uchinchi, amaliy bosqich pedagogik amaliyot bilan bog'liq. Bu davrda talabalar bolalar bilan mikromashg'ulotlar, “fikrlash davrasi” va tajriba-o'yinlar o'tkazadi, o'tkazilgan mashg'ulotlar esa videoyozuv va keys-stadi asosida guruhda muhokama qilinadi. To'rtinchi, refleksiv-baholovchi bosqichda talaba refleksiv kundalik, metodik portfolio va bolalar fikrlashini kuzatish kartasini yuritadi, tengdoshlari faoliyatini baholashda ishtirok etadi. Shu tariqa nazariy bilim amaliy tajriba bilan mustahkamlanadi, talabada o'z faoliyatiga tanqidiy nazar bilan qarash odati shakllanadi.

Fikrimizcha, model samarali ishlashi uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar ta'minlanishi zarur. Avvalo, metodik fanlar mazmuni tanqidiy fikrlash texnologiyalari bilan

integratsiyalashuvi, nazariy tayyorgarlik bilan pedagogik amaliyot o'rtasida uzviylik bo'lishi kerak. Bundan tashqari, oliy ta'lim muassasasidagi mashg'ulotlarning o'zi ham shu texnologiyalar asosida tashkil etilishi muhim, chunki talaba bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdan oldin bu tajribani o'zi boshdan kechirishi lozim. O'z fikrini himoya qilishni, boshqa nuqtai nazarni tinglashni va xulosasini dalil bilan asoslashni o'rganmagan tarbiyachi buni bolaga ham o'rgata olmaydi.

Olib borilgan tadqiqot natijasida tanqidiy fikrlashning maktabgacha yoshga moslashtirilgan ko'rsatkichlari aniqlashtirildi, metodik kompetentlikning to'rt komponentli tarkibi va har bir komponent bo'yicha yuqori, o'rta va past daraja mezonlari belgilandi. Shuningdek, to'rt bosqichli model hamda uni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa

Bo'lajak tarbiyachilarni maktabga tayyorlov guruhi bolalarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga metodik tayyorlash nazariy bilim, texnologik ko'nikma va refleksiv tajribani birlashtirgan tizimli jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Tadqiqotdan quyidagi xulosalar kelib chiqadi:

1. Maktabgacha yoshda tanqidiy fikrlash savol berish, taqqoslash, sabab-oqibatni aniqlash, fikrni asoslash va xatoni topish kabi kuzatiladigan ko'nikmalar orqali rivojlantiriladi.
2. Tarbiyachining tegishli metodik kompetentligi motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsional-texnologik va refleksiv-baholovchi komponentlardan iborat.
3. Taklif etilgan to'rt bosqichli model nazariy tayyorgarlikni pedagogik amaliyot bilan bog'laydi va talabaning o'zi tanqidiy fikrlash tajribasini orttirishiga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O'RQ-595-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/4646908>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son qarori. 2019-yil 8-may.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802-son qarori. 2020-yil 22-dekabr.
4. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotlarining davlat o'quv dasturi. Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. – Toshkent, 2022.
5. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008.

6. Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., Kayumova N.M., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2019.
7. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999.
8. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 2011.
9. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. – М.: Педагогика, 1977.
10. Ennis R.H. Critical Thinking. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1996.
11. Rayimqulova M. A. Maktabgacha tayyorlov yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalarini joriy etishning zamonaviy tendensiyalari// Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy Universiteti ilmiy jurnali. O'zMu xabarlar.Toshkent. 2024- yil. 1/5 son. 164-b. ISSN 2181-7324 (13.00.00; №15).<https://journals.nuu.uz/index.php/actanuuz/article/view/13190/8398>